

ARVOSTELUT

Taitopainotteinen historianopetus puntarissa

Jukka Rantala

Juha Vänttinen 2009. Saako historiasta selvää? Monikulttuuriset yläkoululaiset historian lähteillä. Historian taidot motiivien, seurauksien, historian tulkintojen ja lähteiden luotettavuuden arvioinneissa. Turun yliopiston julkaisuja C 289. 269 s. + 8 liitettä.

Maassamme on kymmenkunta historian didaktikkoa. Alan tutkimusperinne on pitkä mutta kapea. Siksi uusi kotimainen tutkija kansainvälisen tutkimuksen hallitsema alalle on tervetullut. Kun tutkija on lisäksi käytännön opetustyötä tekevä ja tulevia opettajia kouluttava normaalikoulun opettaja, asia on tiedeyhteisön näkökulmasta entistä miellyttävämpi.

Juha Vänttinen on ottanut tehtäväkseen selvittää historian taitopainotteisen opetuksen toimivuutta peruskoulussa. Hän tutkii yläkoululaisten lähdetyöskentelyä. Tutkimusjoukkoon hän on valinnut oman koulunsa 7. ja 8. luokkien oppilaat. Turun normaalikoulun oppilaat tulevat hyvin erilaisista taustoista, joten tutkimusjoukko on monikulttuurinen. Vänttinen tarkasteleekin juuri monikulttuurisen taustan omaavien oppilaiden suoriutumista taitopainotteisessa historianopetuksessa.

Vänttisen tutkimuksen lähtökohdat ovat lupaavat. Taitopainotteiseen opetukseen on viime vuosina kohdistunut runsaastikin tutkimusta, mutta tutkimus on ollut kauttaaltaan kansainvälistä. Kotimainen pelinavaus on tärkeä varsinkin, kun tämänhetkiset opetusta ohjaavat dokumentit velvoittavat opettamaan peruskoulussa historiallista ajattelua. Kyseisen suuntauksen toimivuutta onkin syytä tarkastella ennen seuraavia opetuksen järjestämiseen kohdistuvia valtakunnallisia uudistuksia.

Juha Vänttinen

Kuva: Turun yliopisto

Taitopainotteisen opetuksen haaste

Taitoja painottava opetus on maailmalla vallannut alaa sisältöjä painottavalta opetukselta. Suuntauksen lähtökohtana voi pitää Isossa-Britanniassa 1970-luvulla käynnistynyttä New History -traditiota, mikä on levinnyt varsinkin anglosaksiseen maailmaan. Muutos ei ole tapahtunut kivuttomasti. Historianopetuksen suunnasta on käyty suoranaisia historiasotia. Tähän debattiin ovat ottaneet osaa alan tutkijoiden ja opettajien ohella valtion päämiehet ja median edustajat, joten mistään mitättömästä asiasta ei ole kyse.

Kyse on kahden erilaisen historianopetuksen tradition välisestä hegemoniakamppailusta. Vastakkain ovat perinteinen, suurta kertomusta painottava traditio ja uusi, historiallista ajattelua painottava traditio. Pelkistäen sanottuna ero on siinä, että toinen painottaa ennen kaikkea historian sisältöjen ja toinen historian taitojen opettamista. Kyse on myös valtiollis-poliittisesti ja sosiaalishistoriallisesti sekä moniperspektiivisesti ja kansallisesti painottuvien traditioiden välisestä kamppailusta.

Maailmalla kamppailua on käyty pitkään. 1980-luvulla New History -suuntaukseen alkoi kohdistua vahvemmin vastarintaa, kun sen näkökulmia yritettiin soveltaa Ison-Britannian kansalliseen opetussuunnitelmaan (National Curriculum). Vastustajat väittivät opettajien unohtavan tällaisella opetuksella koulun tärkeimmän tehtävän, kansallisen perinnön välittämisen tuleville sukupolville. He esittivät epäilynsä, että uudennlaisella historianopetuksella Iso-Britannia menettää nuortensa luottamuksen ja lojaalisuuden. Samanlainen vastareaktio koettiin seuraavalla vuosikymmenellä historianopetuksen perusteita uudistettaessa Kanadassa ja Yhdysvalloissa, jossa historianopetukselle laadittiin valtakunnallisia kriteerejä (National History Standards). Kansallinen yhtenäisyys oli uudennlaisen historianopetuksen vastustajien mukaan vaarassa. Uudistusten kannattajat puolestaan esittivät vallalla olleen yhden historian tradition rajaavan vähemmistöt historian ulkopuolelle. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa opetus keskittyi englantilaisten historiaan ja jätti skotlantilaiset, walesilaiset ja irlantilaiset marginaaliin. Uudistusten kannattajat myös väittivät historian olevan valkoisen miehen historiaa ja identiteettikasvatuksen indoktrinoivaa. Taitopainotteisella opetuksella oppilaille pyrittiin antamaan välineet käsitellä historiatietoa ja kehittää kriittisiä taitoja. Moniperspektiivisellä otteella puolestaan haluttiin osoittaa, etteivät historiassa tapahtuneet muutokset ole merkinneet samaa kaikille ihmisryhmille.

Tästä kamppailusta on kirjoitettu paljon. Klassikkojen asemaan ovat nousseet Gary B. Nashin, Charlotte Crabtree ja Ross E. Dunnin *History on Trial – Culture wars and the teaching of the past* (1997) ja Robert Phillipsin *History teaching, nationhood and the state – A study in educational politics* (1998) -teokset. Niin meillä kuin muualla kansallista identiteettiä on rakennettu historiankirjoituksen, julkisen historiakeskustelun ja historian kouluopetuksen avulla. Suureen historiadebattiin liittyvää taitojen ja sisältöjen välistä kamppailua on sitäkin käsitelty tutkimuksessa runsaasti (Aldrich 1991; Little 1990; Roberts 1990). Tuorein tutkimus yrittää kurottautua vanhan ja uuden kaanonin yli onnistumatta kuitenkin – ainakaan vielä – tarjoamaan toimivaa konseptia historian kouluopetukseen (Grever & Stuurman 2007).

Tätä taustaa Vanttinen olisi voinut tutkimuksensa teoriaosassa enemmän avata lukijalle. Hänen työnsä tulee olemaan osa tätä keskustelua, halusipa hän sitä tai ei. Vanttisen tulkinat tästä keskustelusta olisivat auttaneet lukijaa arvioimaan tutkijan omaa suhtautumista kamppailun osapuoliin, millä on merkitystä arvioitaessa tutkijan tekemiä johtopäätöksiä.

Monikulttuuriset oppilaat tutkimuksen kohteena

Tutkimuksen toinen juonne liittyy monikulttuuristen oppilasryhmien historianopetukseen. Maahanmuuttajaoppilaiden oppimisvaikeudet liittyvät usein suomen kielen hallintaan. Vanttisen tutkimukseen osallistuvat oppilaat ovat kuitenkin suorittaneet suomalaisen alakoulun, joten heillä voisi kuvitella olevan suhteellisen hyvät edellytykset historianopiskeluun yläkoulussa. Vanttisen tutkimus pureutuukin kysymykseen, miten kulttuurinen erilaisuus näkyy lähdehtävien tulkinassa.

Suomalaisen koulun oppilasaineksen moninaistuminen on tulevana vuosina opetuksen suurimpia haasteita. Historia kuuluu niihin harvoihin oppiaineisiin, joissa jo on tehty jonkin verran monikulttuurisuuteen liittyvää ainedidaktista tutkimusta. Vanttisen tutkimus lähestyy asiaa kuitenkin aiemmasta tutkimuksesta poikkeavalla tavalla, joten monikulttuurinen näkökulma puoltaa paikkaansa.

Tutkimusjoukko koostui 41 Turun normaalikoulussa vuosina 2004–2007 opiskelleesta peruskoulun yläluokan oppilaasta. Heistä 24 puhui suomea toisena kielenään ja 17 äidin-

kielenään. Monikulttuuriseksi tutkimusjoukon teki maahanmuuttajataustaisten ja kantasuomalaisien oppilaiden opiskelu samoissa ryhmissä – ei se, että joukossa olisi ollut esimerkiksi adoptiotaustaan tai vanhempien kaksikulttuurisen avioliiton omaavia nuoria. Kukin tutkimukseen osallistunut oppilas suoritti 12 historian taitoja mittaavaa tehtävää, niistä yhdeksän oli lähde tehtäviä ja kolme kirjoitelmaa. Yhteensä tutkimuksessa kertyi 860 vastauksen ja kirjoitelman aineisto, joka antoi Vanttiselle riittävän perustan arvioida oppilaiden historian taitojen oppimista.

Tutkimuksen empiirinen toteutus

Vänttinen pilkkoi tutkimuksessaan historian taidot motiivien, seurausten, tulkintojen ja lähteiden luotettavuuden osiin ja selvitti oppilaiden osaamista kuhunkin kohtaan suunnattujen tehtävien avulla. Ratkaisu on onnistunut. Historian taitojen holistinen arviointi on aiemmissa tutkimuksissa osoittautunut haastavaksi tehtäväksi. Historiallisen ajattelun eri osa-alueisiin kohdistuvat tehtävät olivat sekä tutkijan itsensä että tutkittavien kannalta armollisia. Niiden avulla Vänttinen pystyi keskittymään juuri haluamiinsa ilmiöihin; oppilaat puolestaan saivat tehdä pienempiä osatuotoksia, jolloin heidän kielelliset valmiutensa tai pitkäjänteisyyden puutteensa eivät nousseet tutkimuksen esteiksi.

Vänttinen tutki toimijoiden motiiveja (intentioita) oppilaille helpolta tuntuvan siirtolaisuutta käsittelevän lähde tehtävän avulla. Yksinkertaisuudestaan huolimatta tehtävä onnistui nostamaan esille oppilaiden motiivipohdintoja. Se osoittautui myös pedagogisesti mielekkääksi ratkaisuksi, koska sen avulla oppilaat saivat onnistumisen elämyksiä, jotka kantoivat tuleviin tehtäviin asti. Pohjois-Amerikan intiaanien ja valkoisten vastakkainasettelua käsittelevässä tehtävässä Vänttinen arvioi oppilaiden kykyä syiden ja seurausten käsittelyyn. Tehtävän vaikeustasoa nosti useampien lähteiden valinta aineistoksi. Kansallissosialistisen Saksan politiikkaa tarkasteleva kolmas tehtävä oli sarjan haastavin. Siinä oppilaat vertailivat kolmen hyvin erilaisen lähteen totuusarvoja. Kunkin harjoituksen lopuksi oppilaat laativat kirjoitelman, jonka avulla Vänttinen arvioi heidän kykyään kontekstualisoida käyttämiään lähteitä. Samalla hän selvitti lähde tehtävien vaikutuksia oppilaiden tietorakenteisiin.

Vänttinen analysoi tyttöjen ja poikien sekä suomea äidinkielenään puhuvien ja toisena kielenä käyttävien oppilaiden vastauksia. Tehtävät edellyttivät oppilailta sujuvaa lukutaitoa, tekstinymmärtämisen taitoa ja taitoa tuottaa omat päätelmät kirjallisiksi vastauksiksi. Vaikka aiempi tutkimus on nostanut esille suomea äidinkielenään ja toisena kielenään käyttävien oppilaiden oppimistulosten erot, tässä tutkimuksessa ei suuria eroja ryhmien välille ilmaantunut. Osaksi tämä selittyy tutkimusjoukon valinnalla: kaikki oppilaat olivat suorittaneet koko kuusivuotisen alakoulun Suomessa, joten heidän kielelliset valmiutensa olivat suhteellisen hyvät. Silti tulosta voi pitää yllättävänä.

Tutkimuksessaan Vänttinen pohdiskelee suomea äidinkielenään ja toisena kielenään puhuvien oppilaiden suoriutumista taitoja painottavassa opetuksessa. Silti monikulttuurisuusteema jää alisteiseksi tutkimuksen pääteemalle, historian taitojen arvioinnille, eikä se täysin puolla paikkaansa tutkimuksen toisena kantavana rakenteena. Tutkimuksen taustaan olisi kaivannut monikulttuurisen opetuksen vahvempaa käsittelyä ja analyysiin vertailevampaa otetta aiempaan tutkimukseen.

Vänttinen analysoi oppilaiden tapaa tukea kirjoitelmiaan lähteistä kumpuavalla todistusaineistolla. Tutkimus osoittaa oppilaiden kehittyneen tutkimusprosessin aikana – oppilaiden kirjoitukset muuttuivat harjoitusten edetessä historiallisemmiksi. Vänttinen tekee arvokkaita huomioita taitopainotteisen opetuksen toteuttamisesta. Tutkimuksella onkin paljon annet-

tavaa koulutyöhön! Toivottavasti hän myöhemmin kokoaa havaintonsa ohjekokoelmaksi taitopainotteista opetusta toteuttaville opettajille.

Lähdetehtävät vaativat syventymistä ja aikaa. Lähdepainotteisen työskentelyn valitsevan opettajan on luovuttava ajatuksesta opettaa mahdollisimman kattavasti sisältöjä. Tämän ratkaisun tekeminen on suomalaisopettajalle monestakin syystä vaikeaa – oppilaiden vanhemmat, oppimateriaali ja historianopetuksen traditio johdattavat opettajia rakentamaan historiasta taitoaineen sijasta identiteettiaineen. Sisältöjen ja taitojen opettaminen eivät sulje toisiaan pois, kuten Vänttinenkin toteaa. Silti hän olisi voinut vielä rohkeammin pohtia lähdepainotteisen opetuksen mahdollisuuksia Suomessa. Siihen hänellä olisi tutkimuksensa perusteella ikään kuin myös tilaus. Kansainväliset tutkimukset väittävät oppilaiden oppivan paremmin ja syvällisemmin tutkiessaan historiaa vastaavanlaisten tehtävien kautta kuin Vänttinen on toteuttanut (esim. Yeager & Doppin 2001). Vänttinen nostaakin keskeisimmäksi päätelmäkseen historian lähteiden sopimisen yläkoulun opetukseen myös monikulttuurisilla oppilasryhmillä. Vaikka on totta, mitä Vänttinen sanoo tutkimuksensa rajoituksista ja näkökulman kapeudesta, hän on turhan vaatimaton arviooidessaan tutkimuksensa merkitystä. Tutkimus osoittaa yleisemminkin taitopainotteisen opetuksen mahdollisuudet suomalaisessa historianopetuksessa.

Yhteenveto

Juha Vänttinen on toteuttanut taitavasti historian lähde työskentelyä arvioivan tutkimuksensa. Hän on perehtynyt perusteellisesti historian taitoja ja niiden opettamista käsittelevään kansainväliseen ja suomalaiseen kirjallisuuteen. Tutkimus tuo uutta ja merkityksellistä tietoa historian taitopainotteisen opetuksen mahdollisuuksista peruskoulun yläluokilla. Vänttinen luokittelee oppilaiden vastauksia toteaviin, selittäviin ja tietoa yhdistäviin vastauksiin. Ratkaisu on onnistunut. Se osoittaa, miten eri tasolla peruskoulun yläkoululaiset voivat olla keskenään. Kaikkinensa tutkimus antaa kuitenkin varsin myönteisen kuvan oppilaiden kyvyistä käyttää lähteitä opiskelunsa lähtökohtana. Lähteiden luotettavuuden arvioinnissa Vänttinen nostaa esille oppilaiden kyvyn perustella omia mielipiteitään. Noin puolet oppilaista kuului historiatietoja yhdistävien ja lähteitä tulkitsevien ryhmään. Tiettyä auktoriteettiuskoa oppilaiden vastauksissa vielä ilmenee, sillä oppilaiden vastauksissa lähteen luotettavuusarvo riippuu paljolti lähteen tuottajan asemasta.

Ryhmäkohtaisia eroja oli havaittavissa lähinnä suomea äidinkielenään ja suomea toisena kielenään puhuvien poikien kohdalla. Kuitenkin molemmista kieliryhmistä tulevia oppilaita jakautui kaikkiin historian taitoja kuvaaviin osaamisalueisiin. Suomea äidinkielenään ja toisena kielenään puhuvien suhtautumisessa historiatietoon löytyikin tutkimuksessa enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja, mitä voi pitää kiinnostavana havaintona.

Vänttinen havaitsi tutkimuksessaan nuorten historiakuvan muodostuneen osittain koulun ulkopuolisista tiedonlähteistä. Varsinkin kansallissosialistista Saksaa käsittelevän tehtävän aihepiiristä oppilaat olivat omaksuneet runsaasti tietoa ennen aiheen kouluopetusta. Tämäkin vahvistaa näkemystä historianopetuksen suuntaamisen välttämättömyydestä entistä enemmän historian taitoihin. Koulu voi antaa välineet käsitellä ja jäsentää historiakulttuurista kumpuavaa historiatietoa. Tutkimus puoltaakin historiallisen ajattelun opettamista ja lähdetehtävien käyttämistä historianopetuksessa.

Kirjallisuus

- Aldrich, Richard 1991 (Ed.). *History in the National Curriculum*. University of London, Institute of Education, Kogan Page.
- Grever, Maria & Stuurman, Siep 2007 (Eds.). *Beyond the Canon. History for the twenty-first century*. New York: Palgrave Macmillan.
- Little, Vivienne 1990. A National Curriculum in History: a very contentious issue. *British Journal of Educational Studies* 38 (4), 319–334.
- Roberts, Martin 1990. History in the school curriculum 1972–1990. A possible dialectical sequence: thesis, antithesis, synthesis? *The Curriculum Journal* 1 (1), 65–75.
- Virta, Arja 2008. *Kenen historiaa monikulttuurisessa koulussa*. Turku: Suomen Kasvatus-tieteellinen Seura.
- Yeager, Elisabeth A. & Doppen, Frans H. 2001. Teaching and learning multiple perspectives on the use of the atomic bomb: Historical empathy in the secondary classroom. In Davis Jr., Ozro L., Yeager, Elisabeth A. & Foster, Stuart J. (Eds.), *Historical empathy and perspective taking in the social studies*. New York – Oxford: Rowman & Littlefield, 97–114.

Jukka Rantala toimii historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen professorina Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella